

bilirler. İbn Abbas'ın bildirdiğine göre, "Şafak vaktine ve on geceye, çifte ve teke ... andolsun" meâlindeki âyette (el-Fecr 89/3) zikredilen "çift" terviye ve arefe günleri, "tek" ise kurban kesme günüdür. Saîd b. Müseyyeb, "Burçlara sahip gökyüzüne, vaad edilen güne şahitlik edene ve şahitlik edilene andolsun" âyetinde geçen (el-Burûc 85/3) "şahitlik eden" ile terviye gününe, "şahitlik edilen" ile arefe gününe işaret edildiğini söylemiştir (Râzî, V, 173).

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *eş-Şihâh*, "rvy" md.; *Lisânü'l-Arab*, "rvy" md.; Buhârî, "Hâc", 82, 83, 86; Müslim, "Hâc", 336; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 58; Fâkihî, *Ahbâru Mekke* (nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş), Mekke 1407/1987, III, 189-190; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, V, 173; İbn Kudâme, *el-Muğni* (Herrâs), III, 404-407; Kurtubî, *el-Câmi'*, XV, 102; XIX, 284; Nevevî, *el-Mecmû'* (nşr. M. Necîb el-Mutîî), Riyad 1423/2003, VIII, 69-70; Muhibbuddin et-Taberî, *el-Kırâ li-kâşidi Ğimmi'l-kurâ* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Kahire 1390/1970, s. 376-379; Bedreddin el-Aynî, *el-Binâye*, Beyrut 1400/1980, III, 515-517; a.mlf., *'Umde-tü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, VIII, 149-151; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik* (nşr. Zekeriyâ Umeyrât), Beyrut 1418/1997, II, 588; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kınâ'*, II, 489-491; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1415/1994, III, 517-518; M. Emin b. Ahmed el-Cekenî eş-Şin-kitî, *Şerhu Halil b. İshâk el-Mâlikî (Naşihatü'd-du'afâ' ve irşâdü'l-ağviyâ')*, Beyrut 1413/1993, II, 128-129; R. Paret – [W. A. Graham], "Tarwiya", *El'* (İng.), X, 312.

SALİM ÖĞÜT

TERZİ BABA

(ö. 1264/1848)

Nakşibendî-Hâlidî şeyhi.

Elli dokuz yaşında öldüğü rivayetine göre 1789'da doğmuş olmalıdır. Asıl adı Mehmed Vehbi, babasının adı Fazlızâde Abdurrahman'dır. Mesleği terzilik olduğun-

dan Terzi Ağa, Terzi Baba veya Hayyât Vehbi; boyunun uzunluğundan dolayı Uzun Terzi, Uzun Terzi Ağa diye tanınmıştır. Mahmud Sadreddin'in *Şevkistan* adlı eserinde aslen Erzincanlı olduğu, evinin Câmî-i Kebîr ile Kurşunlu Cami arasında bulunduğu belirtilmektedir. Bazı eserlerde Erzurumlu diye kaydedilmesi, terzilikte çıkarılı olan Erzurumlu bir başka Terzi Baba ile karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. Aşçı İbrâhim Dede ikinci Terzi Baba ile tanıştığını, Kâdiriyye tarikatına intisap eden bu kişinin Erzurum'da terzilik yaptığını söyler (*Aşçı Dede'nin Hatıraları*, I, 456).

Genç yaşta, Şirvanlızâde İakabıyla tanışan bir Kâdirî şeyhine intisap eden Terzi Baba'nın çocukluğundan itibaren tekkelere devam ettiği ve dinî bilgileri sözlü kültür vasıtasıyla öğrendiği kaydedilmektedir. Kırk yaşlarında iken Hâlid el-Bağdâdî'nin halifelerinden Abdullah Mekki'ye intisap etti. Rivayete göre Abdullah Mekki'nin Erzincan'a geldiğini haber alan Terzi Baba, Kurşunlu Cami Medresesi'nde onu ziyarete gitmiş, birkaç gün sonra Abdullah Mekki, Terzi Baba'yı davet ederek Hâlid el-Bağdâdî'nin verdiği emanet için uygun birini bulmak amacıyla yola çıktığını, kendisini bu emanete lâyık gördüğünü söylemiş ve Terzi Baba'yı Nakşibendî-Hâlidî halifesi tayin etmiştir. Bu olaydan sonra Terzi Baba'nın şöhreti Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Bayburt ve Sivas yörelerinde yayılmış, menkıbeleri günümüze kadar gelmiştir. 1848 yılında Erzincan'da kolera salgınında ölen Terzi Baba, Erzincan Defterdarı Mecid Efendi ve halifelerinden Fehmi Efendi tarafından yaptırılan ahşap türbeye defnedilmiştir. Bir yangında harap olan türbenin yerine Erzincan Belediyesi 1980'li yıllarda kesme taştan yeni bir türbe yaptırmıştır. Erzincan şehir mezar-

Terzi Baba'nın
Erzincan'daki
türbesinin
XIX. yüzyıla ait
fotoğrafı
(*Sefîne*,
II, 183)

lığına Terzi Baba adı verilmiştir. Terzi Baba'nın üç erkek kardeşinden Fâzıl Abdülkerim Feyzi onun yanında medfundur. Erkek çocuğu olmayan Terzi Baba'nın soyu kızları vasıtasıyla devam etmiştir. Soyundan gelen bazı kişilerin mezar taşları halen Terzi Baba Mezarlığı'nda ve Terzi Baba Türbesi'nin çevresinde yer almaktadır. Erzincan'da Terzi Baba adına bir dernek kurulmuş, yine onun adını taşıyan büyük bir cami ile külliye inşa edilmiştir.

Hâlidîyye tarikatının Erzincan ve çevresinde yayılmasını sağlayan Terzi Baba damatları Mustafa Fehmi Efendi ile Mehmed Rüşdü'den başka Süleyman Efendi (Leblebici Baba), Abdülbâki Baba, Abdüsamet Efendi, İrşâdî Baba gibi birçok halife yetiştirmiştir. Fehmi Efendi'nin müridi Aşçı İbrâhim Dede'nin *Hatıralar*'ında Terzi Baba, Fehmi Efendi ve çevresi hakkında geniş bilgi bulunmaktadır. Terzi Baba'nın dinî-tasavvufî konuları işlediği *Kenzü'l-fütûh (Miftâh-ı Kenz)* adlı bir eseri bulunmaktadır. 1286 Ramazanı ortalarında (Aralık 1869) basılan nüshasından aslının mensur olduğu ve *Kenzü'l-fütûh* adını taşıdığı, daha sonra Rüşdü Efendi tarafından nazma çevrilip *Miftâh-ı Kenz* ismi verildiği anlaşılmaktadır. 1242 beyitten meydana gelen eserin sonunda Rüşdü Efendi'ye ait yirmi altı beyitlik bir münâcât ve "Medhiyye-i Hayyât" başlıklı yirmi dört beyitlik bir manzume yer almaktadır. Eserin aslının manzum olduğu ileri sürülmüşse de (Şafak, sy. 42 [1993], s. 72-74) bu doğru değildir. Zira Terzi Baba'nın şiir söylediğine dair bir rivayete rastlanmamıştır. İlk defa 1275 (1859) yılında basılan *Miftâh-ı Kenz*'in iki yazma ve on bir basma nüshası tesbit edilmiştir (a.g.e., a.y.). Yazma nüshalarından biri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (TY, nr. 2340). *Osmanlı Müellifleri*'nde Terzi Baba'ya *Sübûtiyye Risâlesi* adlı bir eser daha nisbet edilmektedir.

Terzi Baba
Camii ve Külliyesi –
Erzincan

TERZİ BABA

BİBLİYOGRAFYA :

Terzi Baba'nın Hayatı ve Miftah-ı Kenz (haz. Orhan Aktepe), Erzincan 1979 (genişletilmiş 2. bs., Erzincan 2003); *Aşçı İbrahim Dede, Aşçı Dede'nin Hatıraları* (haz. Mustafa Koç – Eyyüp Tanrıverdi), İstanbul 2006, I, 344-346, 456-457, 469-470, 503-504; Mahmud Sadreddin, *Şevkistan*, Münip Yıldırım özel kütüphanesi (Erzurum); *Osmanlı Müellifleri*, I, 50; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul 2006, s. 331-332; Vehbi Cem Aşkun, *Terzi Baba ve Erzincan'ın Mutasavvıf Şairleri*, Balıkesir 1956, s. 5-13; Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970, s. 622; Leblebici Baba (Şems-i Hayâl), *Tuhfetü'l-uşşâk* (haz. Recep Toparlı v.dğr.), Erzurum 1990; a.mlf., *Tuhfetü'l-uşşâk* (haz. Orhan Aktepe), Erzincan 1997, tür.yer.; Vehbi Yurt, *Terzi Baba: Hayyat Vehbi el-Erzincanî / Hayatı ve Eserleri*, Erzincan 1995; Abdulkuddüs Bingöl, "Terzi Baba'nın Tasavvuf Anlayışı", *EFAD*, sy. 17 (1989), s. 193-198; Yakup Şafak, "Terzi Baba'nın Miftahu'l-Kenz'inin Aslı Mensur mudur?", *Yedi İklim*, sy. 42, İstanbul 1993, s. 72-74.

NURETTİN ALBAYRAK

TESÂHÜB KAYDI

(bk. TEMELLÜK ve TESÂHÜB KAYDI).

TESALYA

Yunanistan'ın orta kesiminde tarihî bölge.

Orta Yunanistan'da 14.030 km²'lik bir alanı kapsar. Günümüzde Karditsa, Larissa, Magnesia ve Trikkala idarî bölgelerine (nomos) ayrılan Tesalya (Thessaliá) verimli iki ovasıyla Yunanistan'ın önemli bir kesimini oluşturur. Yunanistan'ın en büyük düzlüklerini meydana getiren bu ovaların etrafı bölgenin en yüksek dağlarıyla çevrilidir. Kuzeyde Khassia ve Kamvounion, kuzeydoğu uçta Olimpos, güneyde Othrys ve batıda Pindos dağları yer almakta, Pindos dağı Yunanistan'ın omurgasını teşkil etmektedir. Doğu tarafında Ege denizi boyunca uzanan Ossa, Mavro, Vouni ve Pelion dağları ile kapatılmış olup sadece dar bir geçitle Volos (Golos) körfezine açılır. Düz alanın doğu kesimindeki ovada belli başlı yerleşim yerleri olan Çatalca (Pharsala), Tironova (Tyrnavos), Golos Limanı ve merkez Larissa (Yenişehir) bulunur. Batıdaki ovada Trikkala (Tırhala), Karditsa ve Sofades, eskiden daha önemli olan Fanari (Fener) gibi ana merkezler vardır. Bu iki ova tarih boyunca Yunanistan'ın tahıl ambarı görevini yapmıştır. Ortaçağ'da her iki ovada farklı gelişmeler cereyan etmiştir. Osmanlı döneminin başlangıcında (1386) Tesalya'nın özellikle doğu düzlüğü Anadolu'dan

gelen çok sayıda Türk göçebelerinin yerleştiği alandı. Tesalya ayrıca Osmanlılar tarafından İslâmî yaşam tarzı için gerekli olan pek çok heybetli eserin yapıldığı yerdir. Bunlar arasında camiler, okullar, hammamlar, dükkânlar, tekkeler, kervansaraylar ve gösterişli taş köprüler bulunmaktadır. Bütün bu eserlerden sadece beşi veya altısı günümüze ulaşmıştır.

Tesalya'nın yerleşme tarihi Neolitik çağa kadar iner. Tesalyalı Grek kabilelerinin yerleşiminden sonra milâttan önce XII. yüzyılda burası antik Yunan mitolojisinde geçecek derecede önem kazandı. Milâttan önce 352'de Makedonya Kralı II. Filip Tesalya'yı ele geçirdi. Milâttan önce 196-148 yılları arasında Tesalya tekrar bağımsızlığına kavuştu. Ardından Romalılar'ın idaresine girdi. Roma İmparatorluğu döneminde Tesalya'da şehirleşme gelişti, büyük yapılar inşa edildi. Hıristiyanlık ise erken tarihlerde yayıldı. V ve VI. yüzyıllarda büyük sayıda bazilika yapıldı. Antik kültür ve ilk dönem Bizans idaresi 600 yılından itibaren başlayan Slav işgalleri ve yerleşimiyle birlikte sona erdi. Slavlar iki büyük dalga halinde geldi. Slavca birçok köy, nehir ve dağ isminin bölgeye ait XIX. yüzyıl haritalarında görülmesi bu hareketin kalıcı duruma geldiğine işaret eder. 922-925 yıllarında I. Bulgar Çarı Simeon, Makedonya ve Tesalya'nın içlerine kadar ilerledi. 985-986'da yarım yüzyıllık bir barışın ardından, Makedonya ve Batı Bulgaristan çarı Samuil, Larissa'yı ve Tesalya'nın tamamını ele geçirdi, 996-997 yılına kadar idaresinde tuttu. Daha sonra Bizans idaresi yeniden kuruldu.

Slav işgallerinin ardından Latince konuşan ve Ulah (Vlach) diye adlandırılan Balkan göçebeleri Tesalya dağlarında yerleşti. Bölgenin 1075-1078 yılları arasındaki tarihini yazan Kekaumenos bunları açıkça zikreden ilk kişi olmuştur. 1066'da Ulahlar Bizans idaresine karşı isyan etti. İspanyol yahudisi Tudelalı seyyah Benjamin onların 1066'da, Vlachia şeklinde adlandırdığı Lamia (İzdin) şehri civarındaki topraklarda faaliyet gösterdiklerini söyler. Hatta Vlachia bütün Tesalya için kullanılmıştır (Akropolites, Pachimeres'in eserleri, 1336'da III. Andronikos'un imparatorluk buyrukları ve 1342'de Kantakuzenos'un tarihi). XIV. yüzyılda Balkanlar'ın diğer kesimlerinde de Vlachia denilen bölgeler ortaya çıktı. Tesalya'daki Vlachia'dan bunları ayırmak için buralara Megali Vlachia adı verildi (Bizans tarihçileri Nicetas Choniates, Akropolites, Pachimeres). Ulahlar özellikle Pindos dağlarında ve iki ovanın güne-

yindeki engebeli arazide yerleştiler. 1204 yılında Haçlılar'ın İstanbul'u işgalinin ardından Makedonya ve Tesalya, Latin Selânik Krallığı'na dahil oldu. 1218'de Epir Despotu I. Theodoros Angelos, Tesalya'nın önemli bir kesimini ele geçirdi. 1259'da Pelagonya savaşıdan sonra İmparator VIII. Mikhail Palaiologos adına İoannes Palaiologos, Tesalya'nın doğu yarısını alıp Nicea (İznik) İmparatorluğu'na kattı. Bununla birlikte Tesalya büyük oranda otonomiye sahipti.

1320'lerde Katalanlar, Tesalya'da özellikle doğu ovasında büyük tahribata yol açtı. Ardından savaşçı Arnavut grupları Tesalya'ya saldırdı ve korumasız düzlüklerdeki yıkıma katıldı. 1342 sonunda İoannes Kantakuzenos, Tesalyalılar tarafından imparator kabul edildi. Kantakuzenos güvenilir adamı olan Angelos'u Tesalya valiliğine tayin etti. Angelos 1348'deki veba salgınında öldü; Sırp İmparatoru Çar Stefan Duşan bunun üzerine Tesalya'yı ele geçirdi. Tesalya Valisi Preljub'un ardından Duşan'ın 1355'te âni ölümünden sonra 1356 ilkbaharında iç karışıklık yaşandı. Epir'in eski Bizans idarecisi II. Nikephoros Tesalya'yı zaptetti ve Epir'i geri aldı. Nikephoros sadece üç yıl hüküm sürdü ve Arnavut kabilelerine karşı yürütülen savaşta yenildi. Tesalya ve Epir tekrar idarecisz kaldı. Bu sırada Çar Duşan'ın üvey kardeşi Sırp Prensi Simeon buraya girdi ve Trikkala'da imparator ilân edildi. 1366-1367'de Simeon, Trikkala'nın kuzeyindeki dağlarda Metehora manastırlarını inşa ettirdi. Daha sonra Alexis Angelos Philanthropenos Tesalya'nın idaresini üstlendi (1370-1390). Onun ardından yerine Manuel Angelos geçti (1390-1393). Her iki idareci de Batı ovasında bulunan Trikkala'da ikamet etti. Çünkü Katalan ve Arnavut işgalleriyle XIV. yüzyılda cereyan eden ve sonu gelmeyen feodal savaşların neticesinde Larissa ve doğu ovası yaklaşık 1315 yılından itibaren büyük oranda yıkılmış ve boşaltılmıştı.

Osmanlılar'ın XIV. yüzyılın ikinci yarısında Rumeli yakasındaki fetih faaliyetleri Tesalya'yı da etkiledi. Doğu ovası Gazi Evrenos Bey tarafından 1386-1387 kışında fethedildi. Kendisi ve oğulları daha sonra buraya Anadolu'dan Türk yerleşimcileri getirdi ve bölgede ilk İslâmî yapıları inşa ettirdi. XV. yüzyılın ilk yarısında Evrenosoğlu İbrâhim Bey, Alasonya (Elasson) şehrinde bir imaret yaptırdı. Bu imaret 1871 yılında hâlâ yoksullara ve yolculara yiyecek veriyordu. İbrâhim Bey'in oğlu Ahmed Çavuş imarete bir cuma camisi ilâve etti. İbrâhim Bey'in torunu Ömer Bey, Badra-